

Дилнозахон КАТТАХОНОВА,  
Ўзбекистон ёшлар иттифоқи Марказий  
Кенгаши раиси ўринбосари

## ДАВЛАТ БОШҚАРУВИДА ХОТИН-ҚИЗЛАРНИ ҚЎЛЛАБ- ҚУВВАТЛАШ - МАМЛАКАТ ИЖТИМОЙ-ИҚТИСОДИЙ БАРҚАРОРЛИГИНИНГ МУҲИМ ОМИЛИ

## ОСНОВНОЙ ФАКТОР СТАБИЛИЗАЦИИ СОЦИАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ ГОСУДАРСТВА ПОДДЕРЖКИ ЖЕНЩИН ГОСУДАРСТВЕННОМ В УПРАВЛЕНИИ

## THE MAIN FACTOR OF STABILIZATION OF THE SOCIAL ECONOMY OF THE STATE SUPPORT FOR WOMEN IN PUBLIC ADMINISTRATION

**Аннотация:** Мақолада ёш хотин-қизларни раҳбар лавозимларда фаолият олиб боришини қўллаб-қувватлаш механизмлари, ёш хотин-қизларнинг лавозимда ўсишлари учун муҳим омиллардан бири бўлган таълим, фан борасидаги муаммолар, мамлакатимизда бу борадаги мавжуд ҳолат таҳлил қилинган ва амалий тавсиялар тақдим этилган.

**Калит сўзлар:** Кадрлар, инсон капитали, гендер тенглик, социал лифт, инсон капитали бошқаруви, кадрлар алмашинуви, кадрлар қўнимсизлиги, кадрлар селекцияси.

**Аннотация:** В статье анализируются механизмы поддержки молодых женщин на руководящих должностях, нынешняя ситуация в образовании и науке, как основных факторов роста молодых женщин в должностях, даются практические рекомендации по решению данных проблем в условиях Узбекистана.

**Ключевые слова:** кадры, человеческий капитал, гендерное равенство, социальный лифт, управление человеческими ресурсами,

обмен кадрами, текучесть кадров, селекция кадров.

**Abstract:** There are the analysis the current situation of the mechanisms of support for young women in leadership positions, the problems of young women in education and science as a key factor for their growth in positions, the practical recommendations concerning the problems in Uzbekistan in this article.

**Key words:** personnel, human capital, gender equality, social lift, human resource management, staff turnover, staff exchange, staff selection.

Ўзбекистон Республикасида сўнгги 3 йил давомида аёллар мавқеини мустаҳкамлаш, уларни давлат бошқаруви ва жамият ҳаётидаги ўрнини янада ошириш, гендер тенглигини таъминлаш мақсадида бир қатор ишлар амалга оширилди. Жумладан, “Хотин-қизлар ва эркеклар учун тенг ҳуқуқ ҳамда имкониятлар кафолатлари тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикаси Қонуни қабул қилинди.

Таъкидлаш жоизки, мазкур қонун талаблари асосида Сенат қарори билан барча вазирлик, идора ва ташкилотларда раҳбар ўринбосари бошчилигида Гендер комиссиялар фаолиятини йўлга қўйиш белгиланди.

Шунингдек, мазкур қонун барча соҳалар қаторида бошқарув кадрлар сиёсати юритилишида ҳам сезиларли ўзгаришларга олиб келди. Жумладан, илк бор Ўзбекистонда бта туманга аёллар ҳоким этиб тайинланди (Андижон вилояти Бўстон тумани – Садбархон Мамитова [1], Бухоро вилояти Олот тумани – Наргиза Нематова [2], Қашқадарё вилояти Қарши тумани – Мақсуда Мустафаева [3], Наманган вилояти Тўрақўрғон тумани – Зулайхо Маҳкамова [4], Самарқанд вилояти Каттақўрғон тумани – Гавхар Алимова [5], Сирдарё вилояти Боёвут тумани – Дилфуза Уралова [6]).

Раҳбар кадрларни тайёрлаш ва лавозимга тайинлашда ҳам гендер тенглик мезонига амал қилиш талаби долзарб бўлиб қолмоқда. Мустақиллик йилларида раҳбар кадрлар масаласига бағишланган илмий изланишлар олиб бораётган олимлар Қ.Абдурахмонов ва Д.Раҳимовалар ҳам кадрларни танлашнинг асосий тамойилларидан бири сифатида “фуқароларнинг ижтимоий, ирқий, миллий

ёки қайси динга мансублиги белгилари бўйича улар ҳуқуқларини чеклашнинг ҳар қандай шакллари таъқиқлаш тамойили; эркак ва аёллар учун ҳуқуқ ва эркинликлар тенглиги таъминланиши, уларнинг ўз салоҳиятларини намоён этишлари учун бир хил имкониятлар яратилиши” [7] муҳим аҳамиятга эга эканлигини таъкидлашган.

Раҳбар кадрлар ҳақида гапирганда бу тоифа кадрлар бир қанча мезон ва талабларга жавоб бериши ҳам жуда муҳим ҳисобланади. Кадрларнинг интеллектуал салоҳияти ҳамда маълумоти энг асосий мезонлардан бири ҳисобланади.

Бу борада буюк маърифатпарвар аждодларимизнинг асарларида ҳам аниқ мезон ва талабларни учратиш мумкин. Масалан, Абу Наср Форобийнинг асарига кўра, фозиллар шахрининг (давлат назарда тутилган) таркиб топиши ва унда қандай ахлоқий сифатдаги шахснинг раҳбар бўлиши таснифлари бугунги демократик жамият қурилишининг бевосита назарий талаблари билан уйғун келади. Бу борада Форобий раҳбарнинг хусусиятлари ҳақида фикр юритганда, ёши, жинсидан қатъий назар раҳбар “таълим олишга, билим, маърифатга ҳавасли бўлиши, ўқиш, ўрганиш жараёнидан сира чарчамайдиган, бунинг машаққатидан қочмайдиган бўлиши зарур [8]”, деб таъкидлагани фикримизнинг тасдиғи сифатида хизмат қилади.

Ўзбекистонда таълим тизими ўз ичига мактабгача таълим, халқ таълими, олий ва ўрта махсус таълим ҳамда олий таълимдан кейинги таълим босқичларини қамраб олади.

Бугунги кунда республикада мактабгача таълим муассасалари билан болаларнинг қамрови 52%га етди [9]. МТМ тарбияланувчиларининг ярми - 532 691 нафари (47,7%)ни қиз болалар, 582 746 нафари (52,3%)ни ўғил болалар ташкил этади [10].

Республика ҳудудларидаги 10 090 та ўрта умумтаълим мактабларида 6 168 198 нафар болалар ва ёшлар тахсил олади, шундан 48,4% (2 988 962 нафар)ни қиз болалар ва 51,6% (3 179 236 нафари)ни ўғил болалар ташкил этади [11].

Касб-ҳунар коллежларида тахсил олаётган 239 239 нафар ўқувчиларнинг 53,9% (129 024 нафари)ни қизлар, 46,1% (110 215 нафари)ни йигитлар ташкил этади [12]. Академик лицейларда эса 106 288 нафар ёшлар

тахсил олса, улардан 40,7% (43 260 нафари)ни қизлар, қолган 59,3% (63 028 нафари)ни ўғил болалар ташкил этади [13]. Бундан кўриниб турибдики, ўрта-махсус таълимда жалб бўлган ёшларнинг 49,8%ни қизлар ташкил этади.

Республика олий таълим муассасаларида тахсил олаётган 440 991 нафар талабадан 202 537 нафари (45,9%)ни қизлар, 238 454 нафари (54%)ни ўғил болалар ташкил этади [14].

Таълим тизимининг биринчи уч босқичида гендер тенглиги кузатиш мумкин. Бироқ олий таълимдан кейинги таълим босқичида кескин фарқ кўзга ташланади. Илмий изланишлар билан шуғулланаётган аёллар фан тармоқлари кесимида таҳлил қилинганда, хотин-қизлар ижтимоий-гуманитар ва тиббиёт фанларига кўпроқ қизиқиш қаратаётгани, аниқ фанлар ва техника фанлари соҳасида эса ёш хотин-қизлар ўтган 3 йил давомида фалсафа доктори ёки фан доктори илмий даражасини қўлга киритмагани аниқланди.

Шунингдек менежмент йўналишида ҳам ёш аёл-қизлар салмоғи кам эканлигини Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси мисолида ҳам кўриш мумкин. Академияда сўнгги 3 йил давомида жами 351 нафар тингловчи тахсил олган бўлса, мазкур тингловчиларнинг 19 нафари, яъни 5% ини аёл жинсига мансуб тингловчилар ташкил этган.

Агар олинган натижалар йиллар кесимида таққосланадиган бўлса, 2017 йилда аёл тингловчиларнинг эркакларга нисбатан улуши 9%, 2018 йил 2%, 2019 йил 7% ва 2020 йилда эса 5% бўлганлигини кўриш мумкин. Энг паст кўрсаткич эса 2018 йилда (2%) қайд этилган.

Йиллар давомида аёлларнинг улуши базис даврига нисбатан пасайганлигига амин бўлиш мумкин.

#### **Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академиясида тахсил олган тингловчилар**

Академияда тахсил олган аёл тингловчиларнинг 4 нафари (21%) 30 ёшгача бўлган, қолган 15 нафари ёки 79% ини эса 30 ёшдан катта бўлган тингловчилар ташкил этган.

Айнан 30 ёшгача бўлган аёл тингловчиларнинг 21.1 фоизли улуши 2017 йилда қайд этилган. Қолган 2020 йилгача бўлган кейинги

йилларда эса 30 ёшгача бўлган бирорта ҳам аёл академияда таҳсил олмаган.

**Ўзбекистон Республикаси Президенти  
хузуридаги Давлат бошқаруви  
академиясини битириб чиққан, мансабида  
ўсиш кузатилган аёллар**

Ушбу муаммони ҳал қилиш масаласи “Илм, маърифат ва рақамли иқтисодиётни ривожлантириш йили” Давлат дастурида ўз аксини топди [15]. Хусусан Давлат дастурининг 24 бандида “ҳар йили Академия магистратураси ва қайта тайёрлаш курсларига давлат грантлари бўйича умумий қабул квоталарининг камида 30 фоизи аёллар учун ажратилиши” белгиланди.

Давлат ва хўжалик бошқаруви органларининг Марказий бошқарув аппаратида фаолият юритаётган ёшларнинг салмоғи (улуши) таҳлили шуни кўрсатмоқдаки, 20 та вазирликнинг марказий аппаратида фаолият юритаётган 849 нафар ёшлардан 121 нафари (14,3%) масъул (раҳбар) лавозимларни эгаллашган. Бунда энг юқори кўрсаткич Инвестициялар ва ташқи савдо вазирлигида (47,3%) ва энг паст кўрсаткич Соғлиқни сақлаш вазирлигида (0%) ҳамда Ташқи ишлар вазирлигида (0%) кузатилмоқда.

Жами 849 нафар ёшлардан 210 нафарини (24,7%) ёш хотин-қизлар ташкил этади. Гендер тенглиги бўйича энг юқори кўрсаткич Сув хўжалиги вазирлигида (50,0%) ва энг паст кўрсаткич Иқтисодиёт ва саноат вазирлигида (4,3%), Ташқи ишлар вазирлигида (4,8%), Жисмоний тарбия ва спорт вазирлигида (6,7%), Қишлоқ хўжалиги вазирлигида (6,9%) кузатилмоқда. (1-илова)

Давлат бошқаруви органларида ёш хотин-қизлар салмоғини ошириш, улар орасидан кадрлар захирасини яратиш мақсадида Ўзбекистон ёшлар иттифоқи томонидан “Қизлар овози” клуби фаолияти йўлга қўйилди. Клубнинг дастурий вазифалари сифатида қуйидагилар белгиланди:

- Ёш хотин-қизларнинг ижтимоий-сиёсий ҳаётдаги фаоллигини янги босқичга кўтариш, жамиятда хотин-қизлар мавқеини ошириш, уларга мотивация бериш;

- замонавий аёл образини яратиш, ёш хотин-қизлар манфаатини ҳимоя қилиш орқали улар билан ишлаш тизимини тубдан

модернизация қилиш, уларнинг мавжуд муаммоларини тизимли бартараф этиш бўйича таклиф тайёрлаш;

- мамлакат истиқболи учун масъулиятни ўз зиммасига олишга қодир қизлар сафини кенгайтириш орқали жамиятда гендер тенглигини таъминлаш,

- ёш хотин-қизларнинг руҳий ва маънавий зўриқиши олдини олиш, уларни миллий ва умуминсоний қадриятларга ҳурмат руҳида тарбиялаш,

- қизлар ўртасида соғлом турмуш тарзи ва оила муқаддаслиги ғояларини кенг тарғиб қилиш, эрта турмуш қуриш ва ёш оилалар ажралишининг олдини олишга қаратилган самарали тадбирларни амалга ошириш;

- демократик давлат қуриш ва фуқаролик жамиятини ривожлантириш борасидаги ислохотларда қизлар фаоллигини ошириш ҳамда клуб аъзолари орасидан фидойи ёш кадрлар захирасини яратиш, уларни давлат ва хўжалик бошқаруви органларининг масъул лавозимларига тавсия этиш.

Ушбу вазифаларни амалга ошириш учун Республиканинг барча ҳудудларида ўтказилган “Қизлар овози” форумларида ихтиёрий равишда номзодини илгари сурган қизлар орасидан клубнинг 14 нафар ҳудудий координаторлари очик овоз бериш йўли билан сайланди. Шунингдек, клубнинг Республика координатори ҳам очик овоз бериш йўли билан ҳудудий координаторлар томонидан сайланди.

“Қизлар овози” клубининг 7 ойлик фаолияти давомида клуб координаторларидан 1 нафари (андижонлик Нигорахон Абдумўминова) Зулфия номидаги Давлат мукофоти билан тақдирланди, 1 нафари (наманганлик Муаззамхон Мухторова) Вазирлар Маҳкамасининг 914-сонли қарори асосида олий ўқув юртига давлат гранти асосида имтиёзли ўқишга қабул қилинди, 1 нафари (сурхондарёлик Нилуфар Киямова) раҳбарлик лавозимига кўтарилди (Ёшлар иттифоқи Сурхондарё вилояти кенгаши раиси ўринбосари, “Камалак” болалар ташкилоти раиси этиб тайинланди).

Клубда фаолият юритаётган қизлар ёшлар ташкилотининг кадрлар захирасига киритилади. Ушбу платформа орқали қизлар жамиятда мавжуд ижтимоий муаммоларни аниқлаш ва ҳал қилиш учун давлат ва жамоат ташкилотлари олдида олиб чиқишни

ўрганишади, лойиҳа бошқаруви, жамоани бошқариш, лидерлик, мулоқот кўникмаларини ривожлантириш имкониятига эга бўлишади.

Ўзбекистон ёшлар иттифоқи эса, ўз ўрнида давлат бошқаруви учун кадрларни етиштириб берадиган энг йирик ташкилотлардан бири сифатида истиқболли ёш хотин-қизларни Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академиясининг магистратура босқичида, шунингдек, қисқа муддатли ўқув курсларида тахсил олишига тавсия қилади, ўз соҳаси бўйича вазирлик ва идораларга кадрларни лавозимда ўсишларига кўмак беради.

Кадрлар заҳираси масаласи Қ.Қуранбоевнинг илмий ишида тадқиқ этилган. Жумладан, диссертацияда Иккинчи жаҳон урушидан кейинги даврдаги кадрлар етишмовчилиги муаммоси келиб чиқиши оқибатида, кадрлар заҳирасининг шакиллантирилгани, заҳирадаги мутахассисларни “танлаш, ўқитиш, улар билан ишлаш регламентини аниқлаш, уларни заҳирага қўшиш учун илгари суриладиган ижтимоий келиб чиқиши, маълумоти, мутахассислиги, гендер ва бошқа кўрсаткичларни белгилаш ишлари” ташкил этилгани “80-йилларнинг иккинчи ярмидан бошлаб ана шу категориядаги ходимлар орасидан раҳбар лавозимларга тайинлаш [16]” кучайгани натижасида кўпгина муҳим тармоқларда ёш кадрлар пайдо бўла бошлагани ҳақида ёзилади. Бунинг билвосита таъсири билан мамлакат тез суръатлар билан ривожланишни бошлаганини кузатиш мумкин.

Бироқ ёш қизларни келажакда давлат бошқаруви тизимида фаолият олиб борадиган раҳбар кадрлар сифатида тайёрлаш, истиқболли ёш хотин-қизларни мамлакат ижтимоий-иқтисодий ҳаётидаги салмоғини ошириш борасида камчилик ва муаммолар мавжуд. Хусусан:

– умумтаълим мактаблари, академик лицей ва касб-ҳунар коллежларини битираётган қизларнинг бор-йўғи 10% олий таълим муассаларига ўқишга кирмоқда, қолган 90% меҳнат бозорида ёки уй юмушлари билан шуғулланишига, мустақил, яқка тартибда таълим олишига тўғри келмоқда (2-илова);

– Бухоро ва Навоий вилоятларида ўқишга ҳужжат топширган қизлар сонига нисбатан

талабаликка тавсия этилган қизлар кўрсаткичи энг юқори (18%), Тошкент вилоятида эса энг паст (6%) (энг юқори кўрсаткичга эга ҳудудлардан 3 баробар кам) ташкил этади; (2-илова)

– айрим ҳудудларда (Фарғона вилоятининг Қўштепа ва Сўх туманлари, Навоий вилоятининг Томди тумани, Қорақалпоғистон Республикасининг Мўноқ тумани, Тошкент вилоятининг Оҳангарон тумани, Сурхондарё вилоятининг Қумқўрғон тумани, Андижон вилоятининг Қорасув тумани) олий таълим муассасларида тахсил олишга қизларнинг қизиқиши паст эканлиги, мактаб, коллеж ва лицей битирувчиларининг олий маълумот эгаллашларига кадрсизланганидан далолат беради; бу эса, ўз навбатидамазкур ҳудудларда ёш хотин-қизлар келажакда рақобатбардош кадрлар сифатида ўзларини намоён қилишлари мураккаб кечишини кўрсатиб турибди; (3-илова)

– олий таълимдан кейинги таълим соҳасида эса илмий изланишлар олиб боришда қизларимиз асосан ижтимоий-гуманитар соҳаларни танлашга мойиллик ҳам илм-фан соҳасида гендер тенгликни таъминлашда ҳали кўп вазифалар олдимизда турганидан дарак беради. (4-илова)

Юқоридаги муаммолар ечими, шунингдек мамлакатнинг ижтимоий-иқтисодий тараққиётида ёш хотин-қизлар иштирокини кўллаб-қувватлаш, ушбу жараёнларга кенг жалб қилиш орқали, иқтиқболли лидер қизлар сафини кенгайтириш юзасидан қуйидагилар таклиф этилади:

Биринчидан, Тошкент вилояти, Андижон, Жиззах, Сурхондарё ва Сирдарё вилоятларида умумтаълим мактаблари, академик лицей ва касб-ҳунар коллежларда таълим сифатини ошириш,

Иккинчидан, ушбу ҳудудларда ўқувчи қизлар учун махсус тайёрлов курсларини ташкил этиш, бунда халқ таълими бўлими ва маҳаллий ҳокимликларнинг имкониятларидан фойдаланиш, “Хан академияси”, “Масофавий таълим” каби онлайн таълим ресурслари тарғиботини кучайтириш, улардан фойдаланиш шароитини яратиш;

Учинчидан, олий таълим муассасаларига қўшимча квота асосида давлат гранти билан ўқишга қабул қилинадиган қизларни

саралашда муаммоли, таълимга қизиқиши паст бўлган ҳудудларга эътиборни кучайтириш;

Тўртинчидан, таълим олишга қизиқиши паст кўрсаткичга эга туман/шаҳарларда қизларнинг таълим олиши аҳамияти юзасидан ота-оналар ва ўқувчилар ўртасида тарғибот-ташвиқот ишларини кучайтириш, “Қизлар таълими учун” лойиҳасини амалга ошириш (лойиҳа доирасида битирувчи қизлар ўртасида ижтимоий сўровнома ташкил этиш, натижаларини таҳлил қилиш, аниқланган муаммоларнинг ечими юзасидан ишлаб чиқилган таклиф ва тавсияларни мутасадди идоралар билан ҳамкорликда амалга ошириш;

Бешинчидан, ёш хотин-қизлар сони кам кузатилаётган фан тармоқлари (аниқ фанлар, техника фанлари ва бошқалар)да ёш хотин-қизлар учун махсус квота ажратиш, илмий изланишлар учун грант жорий қилиш орқали ёш хотин-қизларнинг илмий фаолиятини қўллаб-қувватлаш;

Олтинчидан, ижтимоий фаол, фан-таълимда ютуқларни қўлга киритиб келаётган ёш хотин-қизларни кадрлар заҳирасига киритиш, уларни “Президентнинг 1000та ёш кадрлари” лойиҳаси доирасида маҳаллий ҳокимликлар, вазирлик ва идоралар тармоғидаги масъул раҳбарлик лавозимларига тавсия этиш;

Еттинчидан, ҳокимликлар, вазирлик ва идоралар, фуқаролик жамияти институтларида намунали меҳнат фаолиятини олиб бораётган салоҳиятли ёш аёл кадрлар учун махсус малака ошириш курсларини ташкил қилиш.

## АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ

1. <https://www.gazeta.uz/uz/2020/03/04/hokim/>
2. [http://olot.buxoro.uz/pages.php?dt=pages&menu\\_id=52](http://olot.buxoro.uz/pages.php?dt=pages&menu_id=52)
3. <http://qashqadaryo.uz/oz/view/qarshi-tumani>
4. <http://namangan.uz/uz/2016-05-01-11-01-24/to-rao-rg-on-tumani>
5. [https://samarkand.uz/towns\\_districts/kattakurgan](https://samarkand.uz/towns_districts/kattakurgan)
6. <https://kun.uz/news/2020/02/18/sirdaryoda-ayol-kishi-tuman-hokimi-etib-tasdiqlandi>
7. Давлат хизмати персоналини бошқариш. Ўқув қўлланма / Қ.Х. Абдурахмонов, Д.Н. Рахимова ва б. –Т.: Академия, 2002.—Б. 64.
8. Форобий Абу Наср. Фозил одамлар шахри. -Т.: Халқ мероси нашриёти. 1993, Б-190.
9. Мирзиёев Ш.М.. Мурожаатнома. Тошкент: Тасвир, 2020 – 8 бет.
10. [http://web.stat.uz/open\\_data/uz/3.3%20info\\_bogcha\\_uzb.xlsx](http://web.stat.uz/open_data/uz/3.3%20info_bogcha_uzb.xlsx)
11. [http://web.stat.uz/open\\_data/uz/3.3%20info\\_maktab\\_uzb.xlsx](http://web.stat.uz/open_data/uz/3.3%20info_maktab_uzb.xlsx)
12. [http://web.stat.uz/open\\_data/uz/3.3%20info\\_kollej\\_uzb.xlsx](http://web.stat.uz/open_data/uz/3.3%20info_kollej_uzb.xlsx)
13. [http://web.stat.uz/open\\_data/uz/3.3%20info\\_litsey\\_uzb.xlsx](http://web.stat.uz/open_data/uz/3.3%20info_litsey_uzb.xlsx)
14. [http://web.stat.uz/open\\_data/uz/MTM%20uzb.xlsx](http://web.stat.uz/open_data/uz/MTM%20uzb.xlsx)
15. <https://lex.uz/docs/4751561>
16. Қуранбоев Қ.Қ. Давлат бошқарув кадрлари тизми: шаклланиш ва ривожланиш муаммолари. – Т., Диссертация. – Б. 71.